

Isabela MIRON

ROLUL „DARULUI” ÎN SOCIETATEA THRACĂ

THE FUNCTION OF THE “GIFT” IN THE THRACIAN SOCIETY

Abstract: Starting from Marcel Mauss' statement according to which he believes the gift to be „a complete social phenomenon” with economic, social, political, judicial, religious and domestic implications, this article proposes an analysis of this phenomenon in the Thracian world, based on two ancient texts dealing with this topic and on the comparison with other archaic societies.

I concluded that „the gift” can be considered the elementary mechanism at the basis of the organisation of archaic societies, in general, and of the Thracian society, in particular. As such, it functions as a means of establishing the social hierarchy, of concluding alliances, of pacifying rivalries and it is based on the exchange of gifts in a constant struggle for power because, despite seemingly having a willing and gratuitous character, these gift exchanges were, in fact, purely compulsory and conditioned.

Keywords: gift, exchange, Thracian society, social hierarchy

*

În anul 1923, Marcel Mauss publica un studiu admirabil intitulat *Essai sur le don. Forme et raison de l'échange dans les sociétés primitives*, în care adresa următoarea provocare : „Care este regula de drept și de interes care, în societățile trecute și arhaice, face ca darul primit să fie înapoiat în mod obligatoriu? Ce forță există în obiectul pe care îl oferim, forță care îl determină pe cel ce primește să întoarcă darul la rândul său”¹? Chiar dacă teritoriile la care autorul s-a raportat în studiul său sunt Polinezia, Malaezia și spațiul nord-vest american, paragraful citat mi-a atras atenția, considerând că un astfel de studiu poate fi realizat și asupra spațiului european în condițiile în care numeroase surse dovedesc prezența *darului* la popoarele antice europene.

¹ Marcel Mauss, *Eseu despre dar*, trad. Silvia Lupescu, Editura Institutul European, Iași, 1993, p. 38.

Marcel Mauss consideră darul un „fenomen social total”², având implicații economice, sociale, politice, juridice, familiale și religioase. Acest „sistem al prestațiilor totale”³ nu poate fi redus la un simplu schimb comercial datorită faptului că nu se schimbă doar bunuri ci, înainte de toate, formule de politețe, ospetii, ritualuri, servicii militare, femei, copii, dansuri, sărbători. Din punctul său de vedere, acest fenomen are la bază două coordonate esențiale: *obligația de a dărui* și *obligația de a primi*⁴, căci, deși aceste schimburi de daruri au un caracter aparent voluntar și gratuit ele sunt, în fapt, strict obligatorii și interesate. Prin intermediul schimbului se stabilesc raporturi de putere, se fixează o ierarhie socială, iar scopul este mai degrabă dobândirea prestigiului decât acela de acumulare de bunuri. Schimbul nu se realizează niciodată în mod aleatoriu, ci are propriile reguli nescrise prin care se perpetuează un anumit echilibru social și prin care, între cel ce oferă un dar și cel ce primește un dar se stabilește o legătură profundă de reciprocitate. Se poate considera ca o regulă generală pentru societățile arhaice faptul că nimeni n-a dărui vreodată ceva, fără să primească apoi o recompensă. Actul de a oferi era deci, în esență, prima jumătate a unei acțiuni reciproce, cealaltă fiind un contradar⁵.

Textele antice ne oferă numeroase exemple despre modul în care funcționează darul în societățile arhaice, poemele homerice ocupând un loc de seamă între acestea. Situațiile în care se efectua schimbul de daruri erau nenumărate. Cuvântul „dar” era folosit pentru o mare varietate de acțiuni și tranzacții, care mai târziu s-au diferențiat sub denumiri proprii: plăți pentru servicii făcute, onorarii, obligații față de nobili sau regi, împrumuturi obișnuite sau chiar mită⁶. Tot ceea ce cuprindem astăzi în noțiunea de relații externe ori de diplomație se realiza atunci prin schimbul de daruri⁷.

Studiind textele homerice se poate constata că schimbul de daruri se realiza între persoane cu același statut social, în semn de prietenie, ilustrativ în acest sens fiind schimbul de arme dintre Glaucos și Diomedea⁸, dar și pentru a stinge rivalitățile, un exemplu în acest sens fiind încercarea lui Agamemnon de a domoli furia lui Ahile oferindu-i numeroase daruri⁹.

² *Ibidem*, p. 41.

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*, p. 49.

⁵ Moses Finley, *Lumea lui Odiseu*, Editura Științifică, București, p. 88.

⁶ *Ibidem*, p. 89.

⁷ *Ibidem*, p. 90.

⁸ Homer, *Iliada*, 6. 215-236.

⁹ *Ibidem*, 9. 121-156.

Darul era oferit de supuși, regelui, ca o ofrandă adusă zeului în viață, iar regele oferea daruri supușilor, arătându-și astfel considerația față de aceștia.

Prezența „instituției darului”¹⁰ în societatea thracă este subliniată în relatările lui Thukydides și ale lui Xenofon. Observațiile lui Thukydides sunt destul de succinte, dar dovedesc prezența „darului” în societatea thracă: „odrysi statorniciseră un obicei potrivit aceluia stabilit în regatul perșilor, și care dăinuiește și la ceilalți thraci, adică să ia mai mult decât să dea, și era rușinos pentru un odrys să nu dea când i se cerea și să nu obțină când cerea el însuși”¹¹.

Chiar dacă istoricul grec afirmă că thracilor le plăcea „mai mult să ia decât să dea”, este greu de crezut că în societatea thracă darul avea alte reguli de funcționare decât în alte societăți arhaice și atunci, nu ne rămâne decât să încadrăm afirmația lui Thukydides în rândul opiniilor negative pe care grecii le aveau despre „barbarii” thraci.

Mult mai complete și extrem de valoroase pentru studierea problemei în discuție sunt informațiile date de Xenofon¹². După eșuarea expediției la care participase alături de alți compatrioți în Imperiul Persan, Xenofon și restul grecilor s-au retras prin Armenia și nordul Asiei Mici, până la țărmul asiatic al Bosforului și al Mării Marmara. De acolo au trecut în Europa, intrând, în toamna anului 400 a.Chr., în slujba regelui odrys Seuthes al II-lea, care-și ridicase tabăra la Perinth și care dorea să-și recâștige drepturile asupra teritoriilor pe care tatăl său, Maisades, le stăpânise și din care fusese alungat.

Din descrierea ospățului organizat de regele odrys se poate stabili modul în care funcționează darul în societatea odrysa. În același timp, textul este o dovadă că ospățul, stabilirea ierarhiei sociale și căsătoria contractuală sunt strâns legate de dar.

Rolul ospățului este complex. În cadrul său se realizează schimbul de daruri, se stabilesc alianțele sau căsătoriile contractuale. Rolul beției este esențial în stabilirea legăturilor dintre participanții la festin. Astfel, Xenofon menționează: „Petrecerea prelungindu-se, intră un trac cu un cal alb, puse mâna pe un corn plin cu vin și spuse: *Seuthes, beau în sănătatea ta și îți aduc acest cal [...]*; un altul îi aduse un tânăr sclav, oferindu-l cu aceleași urări de sănătate; altul îi dădu în dar veșminte pentru soția sa. Timasion bău, de asemenea în

¹⁰C. Astaloș, *Repere privind funcționarea „instituției darului” la societățile barbare ale epocii fierului*, în „Satu Mare – Studii și Comunicări”, seria Arheologie, 17-21, 2000, p. 49.

¹¹ Thukydides, 2. 97.

¹² Xenofon, *Anabasis*, 7.3.

sănătatea lui Seuthes [...]”¹³, iar Seuthes „bău în același timp cu Xenofon, împrăștiind pe jos restul picăturilor”¹⁴. O explicație referitoare la vărsarea vinului este dată de Platon care afirmă că la traci și la sciți vinul este băut neamestecat cu apă, atât de către femei cât și de către bărbați. Aceștia împrăștie vinul pe hainele lor, socotind această acțiune frumoasă și aducătoare de fericire¹⁵.

Oferirea unui dar este obligatorie și, cu cât darul era mai prețios, cu atât cel care-l făcea era mai apreciat. Heracleides, un apropiat al lui Seuthes îi spune acest lucru lui Xenofon: „[...] este obiceiul ca ori de câte ori Seuthes avea oaspeți, aceștia să-i ofere daruri [...]. Se cuvine deci ca tu să-i oferi lui Seuthes darurile cele mai frumoase. Îți dau acest sfat pentru că îți vreau binele, fiind sigur că, cu cât darurile vor fi mai prețioase, și foloasele pe care le vei trage vor fi mai mari”¹⁶. Pus în încurcătură de acest obicei al thracilor, Xenofon, care fusese așezat pe scaunul cel mai apropiat de rege și deci ar fi trebuit să-i facă un dar pe măsura poziției sale, se oferă pe el însuși și pe soldații săi, regelui Seuthes: „Din partea mea, Seuthes, mă ofer eu, împreună cu toți cei ce mă însoțesc, să-ți fim prieteni credincioși”¹⁷.

În același context, poate fi probabil inclusă și decizia lui Dromichaites de a-l trimite pe Agatocles, cu numeroase daruri, înapoi tatălui său.¹⁸ Regele get aștepta probabil o recompensă pe măsură din partea regelui Lysimachos, căci un dar oferit trebuia, în mod automat, să fie urmat de un contradar.

Ierarhia socială reiese din poziția pe care o ocupă fiecare participant la petrecere. Regele avea, în fața supușilor, un statut de *primus inter pares*., el împărțind băutura și mâncarea celor următori în rang, care, la rândul lor o împart celor cu rang mai mic: „După ce intrară pentru a lua masa, cei mai de seamă dintre traci, strategii și lohagii grecilor, precum și toți delegații care putuseră veni din cetăți, se așează în cerc. Fură aduse vreo douăzeci de mese cu trei picioare, încărcate cu bucăți de carne, cu pâini mari dospite, înfipte în sulite împreună cu carnea. În mod obișnuit, aceste mese erau așezate în fața oaspeților, după datina tracă; Seuthes cel dintâi dădu semnalul. Luă din pâinile așezate lângă

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ Platon, *Legile*, 1. 637.

¹⁶ Xenofon, *Anabasis*, 7.3.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ Diodor, 21. 12: „Tracii, care îl făcuseră prizonier pe fiul regelui, pe Agatocles, l-au trimis cu daruri înapoi la tatăl său, pregătindu-și astfel o scăpare împotriva întâmplărilor neprevăzute ale soartei. În același timp, ei nădăjduiau să-și recapete prin această binefacere pământul pe care îl ocupase Lysimachos”.

el, aruncându-le cui credea de cuviință, făcând același lucru și cu carnea, oprindu-și pentru el numai ca să guste. Toți oaspeții care aveau în fața lor mese făcură la fel... Apoi li se dădură cupe cu vin, în formă de corn”¹⁹.

Tot în legătura cu obiceiul „darului” sunt puse și numeroasele obiecte inscripționate cu numele regilor thraci, descoperite în urma săpăturilor arheologice²⁰.

Numele Cotys apare pe 11 vase descoperite la Rogozen. Un alt nume care apare pe vase este cel al lui Kersobleptes, fiul lui Cotys. Aceste vase sunt puse în legătură fie cu darurile făcute de acești regi, fie cu darurile primite de ei²¹. Numeroasele *rhytonuri* descoperite în spațiul thracic sunt legate de aceste obiceiuri și erau folosite de thraci nu pentru că erau lipsiți de educație, așa cum susține Athenaios²², ci pentru că ele creșteau prestigiul celui ce le folosea. Obiectele de aur, argint sau bronz aveau în primul rând o valoare de simbol al bogăției și al prestigiului și principalul folos al unui tezaur era acela că el putea fi stăpânit și oferit. Până se ivea prilejul de a face vreun dar, cea mai mare parte din tezaur se ținea zăvorâtă²³.

Un aspect deosebit de interesant al schimbului de daruri îl constituie căsătoriile contractuale. Căsătoria este privită ca un contract în care rolul esențial revine bărbatului și tatălui fetei și reprezintă o altă ocazie pentru schimbul de daruri și încheierea de alianțe. Herodot menționează că tracii „își păzesc nevestele cu strășnicie, cumpărându-le cu mulți bani de la părinți”²⁴. Căsătoriile erau hotărâte numai de bărbați, fapt dovedit și de rădăcina indoeuropeană *wedh-* ce însemna „a conduce”, „a duce o soție acasă”²⁵.

Căsătoria are un rol esențial în stabilirea unor alianțe care permiteau părților să obțină anumite avantaje. Exemplele unor astfel de căsătorii în lumea tracă sunt foarte numeroase, mulți dintre autorii antici menționând ofertele de căsătorie făcute sau primite de regii thraci. Politica regală odryșă a încurajat întotdeauna înrudirea casei regale cu persoane importante din lumea greacă, fapt

¹⁹ Xenofon, *Anabasis*, 7.3.

²⁰ A. Zournatzi, *Inscribed Silver Vessels of the Odrysonian Kings: Gifts, Tribute and Diffusion of the Form of „Achaemenid” Metalware in Thrace*, în „AJA”, 104 (2000), p. 683-706.

²¹ *Ibidem*, p. 689.

²² Athenaios, *Banchetul înțelepților*, 11.4.

²³ M. Finley, *op. cit.*, p. 84.

²⁴ Herodot, 5. 6.

²⁵ Émile Benveniste, *Vocabularul instituțiilor indoeuropene*, trad. Dan Slușanschi, Editura Paideia, București, 1999, p. 200.

ce le permitea dinaștilor intervenția în politica internă a orașelor grecești. Însuși Sitalkes se căsătorise cu o grecoaică din Abdera²⁶.

Nymphodoros, fratele acesteia, va deveni, mai târziu, un fel de consilier regal și reprezentant al regelui thrac în negocierile cu Atena. Seuthes al II-lea i-o promite de soție pe fiica sa, lui Xenofon²⁷, oferindu-se, în același timp, să-i cumpere o fiică după obiceiul thrac, încercând în acest fel să-și asigure sprijinul acestuia: „, în ceea ce te privește pe tine Xenofon, îți voi da pe fiica mea și dacă tu ai una, ți-o voi cumpăra după obiceiul thrac, dându-ți ca reședință Bisanthe, cel mai frumos loc pe care îl stăpânesc la mare”²⁸.

În aceeași manieră, regele get Kothelas îi oferă lui Filip al II-lea pe fiica sa, asigurând pacea cu regele macedonean²⁹, iar regele odrys Cotys își dăruiește propria fiică lui Iphicrates, în cadrul unul ospăț, primind în schimb serviciile generalului grec³⁰. De asemenea, compromisul dintre Lysimachos și Seuthes al III-lea este întărit de căsătoria unei prințese odryse, probabil o fiică a lui Seuthes, cu Lysimachos, ca și căsătoria lui Seuthes cu Berenike, fiica lui Lysimachos³¹. Nu cunoaștem numele prințesei odryse, dar știm că fiul rezultat din această căsătorie, Alexandru, a luat corpul tatălui său căzut în lupta împotriva lui Seleukos I, în Asia, și l-a dus în Chersonesul thracic pentru a-l înmormânta³², Diodor atribuindu-i acestuia o încercare de refacere a imperiului macedonean³³. O altă pace, de această dată cu regele Dromichaites, este finalizată prin căsătoria lui Lysimachos cu fiica regelui get³⁴.

Astfel de situații apar și în poemele homerice, Agamemnon oferindu-i lui Ahile numeroase daruri și o fiică de soție³⁵.

Trebuie menționat însă, că, dacă fiica era oferită ca un dar în scopul întăririi unei alianțe, nu același lucru se poate spune despre dota oferită cu prilejul căsătoriei. Dota avea mai degrabă rolul de a oferi fiicei o poziție cât mai bună în cadrul noii sale familii. Astfel, poziția importantă de care s-a bucurat fiica lui Kothelas în rândul soțiilor lui Filip al II-lea s-a datorat cu siguranță și

²⁶ Xenofon, *Anabasis*, 7. 2.

²⁷ *Ibidem*

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ Athenaios, 12, 557

³⁰ *Ibidem*.

³¹ Pausanias, 1. 10. 4.

³² *Ibidem*, 1. 10. 5.

³³ Diodor, 22. 4.

³⁴ Pausanias, 1.9.7.

³⁵ Homer, *Iliada*, 9. 121-56.

dotei foarte mari primită de la tatăl său. În același scop Agamemnon oferă lui Ahile o zestre bogată „cum nici un părinte n-a mai dat vreodată unei fete”³⁶.

În concluzie, putem considera *darul* drept mecanismul de bază al organizării societăților arhaice, în general, și a celei thrace, în special, acesta funcționând ca un mijloc de stabilire a ierarhiei în societate, de încheiere a alianțelor, de domolire a rivalităților, mecanism bazat pe schimbul de daruri practicat într-o continuă luptă pentru putere, așa cum subliniază Thukydides în cazul odrysilor care „practicau acest obicei spre a dobândi putere, căci nimeni nu putea obține nimic fără să dea daruri”³⁷.

Galați

³⁶ *Ibidem.*

³⁷ Thukydides, 2. 97.